

ՖԻԼԻԱՆԱ ԲԵԼԼՈՒՅԱՆ

ՀՀ գլխավոր դատախազության պետական շահերի
պաշտպանության վարչության դատախազ
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետ,
Եվրոպական և միջազգային իրավունքի ամբիոն

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՍԱՆԿՑԻԱՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՏԵՍԱԿԱՆ ԵՎ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՌՈՒՄՆԵՐԸ

Աշխատանքում վեր են հանվել տնտեսական սանկցիաների կիրառման պատճառները, կիրառման ոլորտները և դրանց հետևանքները: Հետազոտվել և վերլուծվել են միջազգային տնտեսական հարաբերություններում սանկցիաների կիրառման տեսական և գործնական հիմնախնդիրները 20-րդ դարի երկրորդ կեսից մինչև 21-րդ դարի սկիզբ, ինչպես նաև ներկայիս ժամանակներում արևմտյան երկրների սանկցիավորված քաղաքականության ուժեղացումը արագ զարգացող երկրների դեմ, այդ ոլորտում առաջացող խնդիրները:

Աշխատանքում բարձրացրած հարցերը և վերլուծությունը նշանակություն ունեն հաշվի առնելով այն, որ տնտեսական սանկցիաները գլոբալիզացիայի պայմաններում վնաս են հասցնում ոչ միայն սանկցիայի օբյեկտ պետության տնտեսությանը, այլև միջազգային տնտեսությանը, ուստի սանկցիաների կիրառման առանձնահատկությունները վեր հանելը կարևոր նշանակություն ունի ազգային տնտեսությունը պահպանելու և տնտեսական քաղաքականության հիմնական ուղղությունները որոշելու տեսանկյունից:

Գլոբալիզացիայի պայմաններում որպես սանկցիաների առանձնահատկություն կարելի է նշել քանակական աճը, արդյունքին հասնելու բարդ լինելը, կոլեկտիվ բնույթը, դրանց կիրառման մեխանիզմների և իրավական հիմքերի բացակայությունը: Գլոբալիզացիայի պայմաններում սանկցիաները վերածվում են զարգացած երկրների և զարգացող, անցումային տնտեսությամբ երկրների միջև մրցակցային պայքարի գործիքի՝ հատկապես 21-րդ դարում, երբ Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո զարգացած երկրների կողմից ձևավորված համաշխարհային տնտեսական կառուցվածքները, այդ թվում՝ Առևտրի համաշխարհային կազմակերպությունը, չեն կարողանում ապահովել իրենց բացառիկ գերիշխող դիրքը համաշխարհային տնտեսական համակարգում:

Հիմնաբառեր - Տնտեսական սանկցիա, զարգացած երկրներ, զարգացող երկրներ, անցումային տնտեսությամբ երկրներ, գլոբալիզացիա:

Ներածություն

Միջազգային տնտեսական կյանքում ճգնաժամային երևույթները խորանում են բավականին արագ: Դրանք ի հայտ են գալիս ոչ միայն աշխարհի երկրների սոցիալ-տնտեսական զարգացման ոչ համաշափության, ճգնաժամային երևույթների աճի, այլև գերիշխող երկրների կողմից տնտեսական սանկցիաների կիրառման դեպքերի ավելացման հետ զուգընթաց:

Հաշվի առնելով այն, որ տնտեսական սանկցիաները գլոբալիզացիայի պայմաններում վնաս են հասցնում ոչ միայն սանկցիայի օբյեկտ պետության տնտեսությանը, այլև միջազգային տնտեսությանը, ուստի սանկցիաների կիրառման առանձնահատկությունները վեր հանելը կարևոր նշանակություն ունի ազգային տնտեսությունը պահպանելու և տնտեսական քաղաքականության հիմնական ուղղությունները որոշելու տեսանկյունից:

Աշխատանքի նպատակն է վերհանել տնտեսական սանկցիաների կիրառման պատճառները,

կիրառման ոլորտները և դրանց հետևանքները: Դրան համապատասխան՝ աշխատանքի խնդիրներն են հետազոտել միջազգային տնտեսական հարաբերություններում սանկցիաների կիրառման տեսական և գործնական հիմնախնդիրները 20-րդ դարի երկրորդ կեսից մինչև 21-րդ դարի սկիզբ, ինչպես նաև ներկայիս ժամանակներում արևմտյան երկրների սանկցիավորված քաղաքականության ուժեղացումը արագ զարգացող երկրների դեմ, որոնք արևմտյան անդրազգային կորպորացիաների հետ ազգային տնտեսության ստրատեգիական ոլորտներում մրցակցության մեջ են մտնում: Հետազոտությունն իրականացվել է համեմատական-իրավական, վիճակագրական, համակարգային և վերլուծական մեթոդներով: Ուսումնասիրվել են արևմտյան և արևելյան հետազոտողների գիտական աշխատությունները, ինչպես նաև վիճակագրական տվյալներ:

Աշխատանքում բարձրացրած հարցերը և վերլուծությունը նշանակություն ունեն հաշվի առնելով

www.artadaratutyunjournal.com

այն, որ տնտեսական սանկցիաները գրքայիզացիայի պայմաններում վնաս են հասցնում ոչ միայն սանկցիայի օբյեկտ պետության տնտեսությանը, այլև միջազգային տնտեսությանը, ուստի սանկցիայի հասկացությունը բնորոշելը և սանկցիաների կիրառման առանձնահատկությունները վեր հանելը կարևոր նշանակություն ունեն ազգային տնտեսությունը պահպանելու և տնտեսական քաղաքականության հիմնական ուղղությունները որոշելու տեսանկյունից:

ա. Տնտեսական սանկցիաների էության և արդյունավետության տեսական հետազոտությունները գրականությունում

«Իր զարգացման ամբողջ ժամանակահատվածում միջազգային տնտեսությունը ձևավորվել է որպես մեկ ամբողջական և բարդ համակարգ, որը բաղկացած է տարբեր, նույնիսկ երբեմն միմյանց բացառող տարրերից: Մինչդեռ այդ տարրերի փոխադարձ կապը և միմյանցից կախվածությունը անբակտելի են և միջազգային տնտեսության գլխավոր նպատակին՝ սոցիալ-տնտեսական առաջընթացին հասնելու համար անհրաժեշտ է դրա տարրերի՝ որոշակի մակարդակում փոխազդելը: Ընդ որում՝ որքան մեծ է փոխազդեցությունը, այնքան արդյունավետությունը բարձր է»:

Գլոբալիզացիայի պայմաններում միջազգային տնտեսական համակարգը հետզհետե դառնում է ավելի անկայուն. դրանում բացակայում է տնտեսական հետաքրքրությունների հավասարակշռությունը, սակայն դրանց բախումը տեղի է ունենում՝ սրելով միջազգային շուկայում մրցակցային պայքարը տնտեսվարող սուբյեկտների, նաև պետությունների միջև:

Գլոբալիզացիան, ամրապնդելով պետությունների փոխկապակցվածությունը և կախվածությունը միմյանցից, միևնույն ժամանակ ավելացնում է ազգային հետաքրքրություններից հրաժարվելու անհրաժեշտությունը՝ տարբեր մեթոդների և գործիքների կիրառմամբ: Դրանց թվում հարկ է նշել զարգացած պետությունների կողմից հաճախակի կիրառվող տնտեսական սանկցիաները:

Եթե 1950-ական թթ. սանկցիաների կիրառման 15 դեպք էր արձանագրվել, 1960-ական թթ.՝ 20 դեպք, 1970-ական թթ.՝ 37, 1980-ական թթ.՝ 23, ապա արդեն 1990-ական թթ.՝ ավելի քան 50 դեպք: Սանկցիաների մեծ մասը ԱՄՆ կողմից միակողմանի էր կիրառվել: Արդեն 21-րդ դարում Արևմտյան Եվրոպայի երկրները ԱՄՆ-ի նախաձեռնությամբ և վերջինիս հովանավորության ներքո ակտիվորեն մասնակցեցին այդ գործընթացներին:

Սանկցիաների կիրառման դեպքերի ավելացման հետ մեկտեղ 1990-ական թթ. հետազոտողների հետաքրքրությունն աճեց այդ երևույթի նկատ-

մամբ, մասնավորապես՝ դրանց խոր տնտեսական էության, արդյունավետության վերլուծության, ինչը իր հերթին ենթադրում է տնտեսական սանկցիաները որպես տնտեսական կատեգորիա բնորոշելու անհրաժեշտություն:

Օտարերկրյա հեղինակները ընդհանուր առմամբ միասնական են տնտեսական սանկցիաների՝ որպես տնտեսական կատեգորիա բնորոշելու հարցում: Ալ-Կուդսում հետազոտությունների ինստիտուտի (Երուսաղեմ) հիմնադիր և տնօրեն Գաուդին սանկցիաները բնորոշում է միջազգային տնտեսական հարաբերությունների մասնակիցների, հատկապես միջազգային կազմակերպությունների կողմից նախաձեռնված պատժիչ գործողություններ, միակողմանի կամ խմբային գործողություններ՝ ուղղված իրենց կարծիքով միջազգային իրավունքը խախտող պետության դեմ և իրավախախտ պետությանը կանոնները պահպանելու, քաղաքականությունը փոխելուն հարկադրելու նպատակ է հետապնդում:

Այս բնորոշմամբ սանկցիաների օբյեկտ-պետությունը «օրենք»-ը խախտողի դերում է հանդես գալիս, թեև հասկանալի չէ, թե ով էր որտեղ և ում հետաքրքրություններին համապատասխան է ընդունել այդ օրենքը:

Բրգեժինսկին հավաստիացնում է. «Համաշխարհային համաձայնությամբ չգործող միջազգային համակարգին բնորոշ է պետությունների միջև թշնամությունը»:

Իր տեսակետը պաշտպանում են արևմտյան մի շարք հետազոտողներ:

Ամերիկացի քաղաքագետ Ջեննեթ Նիլ Ուոլթսի կարծիքով դեռևս 1970-ական թթ. միջազգային մշտական բախումների պատճառն այն է եղել, որ կան բազմաթիվ սուվերեն պետություններ, որոնք չեն ենթարկվում վարքագծի կանոնների և օրենքների միասնական համակարգին և իրենց ձգտումները կամայական են որոշում:

Ըստ էության, սրանից կարելի է բխեցնել, որ եթե տնտեսության ինքնիշխան սուբյեկտները իրենց ձգտումները կամայական չորոշեին և ենթարկվեին օրենքների և վարքագծի կանոնների միասնական համակարգի, ապա միջազգային բախումներ չէին լինի:

Այդ բախումները, ըստ Մարգարետ Դոքսսի մոտեցման, տնտեսական սանկցիաները մեկ կառավարության՝ մյուսի վարքագծի վրա ազդեցության միջոց են դարձնում:

Որպես առանձին հասկացություն՝ օգտագործվում է «ՄԱԿ-ի սանկցիաներ» եզրույթը: Այդ սանկցիաները ՄԱԿ-ի կանոնադրության 7-րդ հոդվածի համաձայն՝ կարող է կիրառել Անվտանգության խորհուրդը: Դրանք մեկնաբանվում են որպես միջազգային խաղաղության և անվտանգության վերականգնման կամ պահպանման հարկադրանքի

www.aradaradatumjournal.com

միջոցներ:

Արդեն 1980-ական թթ. արդիական են դառնում սանկցիաների լեգիտիմության և արդյունավետության հարցերը:

1990-ական թթ. աճեց սանկցիաների արդյունավետությանը վերաբերող գիտական հետազոտությունների քանակը, և սահմանվեց, որ տնտեսական սանկցիան առևտրային, ֆինանսական հարաբերությունները դիտավորյալ խարխրելը կամ դրա սպառնալիքն է, որը նպատակ ունի սանկցիայի օբյեկտ հանդիսացող պետության կենսամակարդակը իջեցնել:

Մասնավորապես՝ նորվեգացի սոցիոլոգ Իոհան Գալթունգը նշում է, որ սանկցիայի օբյեկտ պետության ազգային տնտեսության վրա քիչ թե շատ մասշտաբային տնտեսական ճնշումը այդ երկրի կառավարության քաղաքական ուղղությունը փոխելուն հարկադրելու նպատակ է հետապնդում:

Այդ իսկ պատճառով արևմտյան հետազոտողների մի մասը ձգտում է գործոնները ընդհանրացնել և սանկցիաների արդյունավետության որոշակի չափանիշներ մշակել:

Լոնդոնի ռազմավարական հետազոտությունների միջազգային ինստիտուտի փորձագետ Բ.Թեյլորը առանձնացնում է սանկցիաների արդյունավետության վերաբերյալ 3 հիմնական գիտական մոտեցումներ. «սանկցիաները չեն գործում», «սանկցիաները որպես արտաքին քաղաքականության սիմվոլիկ գործիք» և «սանկցիաները կարող են ապահովել դրված նպատակների իրագործումը»:

Առաջին մոտեցումը ներկայացված է «Տնտեսական սանկցիաների վերահիմաստավորումը, պատմությունը և ժամանակակից քաղաքականությունը» Պետերսոնի՝ միջազգային տնտեսության ինստիտուտի հետազոտողների խմբային մենագրության մեջ: Հետազոտողները եկան այն եզրահանգման, որ միջազգային տնտեսական սանկցիաները 100 վերլուծված դեպքից 1/3-ում են հասնում իրենց նպատակին: Ուստի, մնացած 2/3 դեպքերում ոչ արդյունավետ են:

Նույնաման դիրքորոշման կողմնակից է Գալթունգը: Նա նշել էր. «պատժողական քաղաքականության հաջողության հասնելու հավանականությունը ցածր է՝ ուշադրությունը հրավիրելով դրանց հիմնական նպատակի վրա՝ հակառակորդի քաղաքական անկայունությունը, ինչը հարկադրում է վերջինիս իր ազգային շահերը պաշտպանելուց հրաժարվել՝ սանկցիաների հետևանքով առաջացած տնտեսական կորուստների պատճառով»:

Մինչդեռ քաղաքական անկայունություն հասունանալու համար այդ կորուստների չափերը որոշելը հնարավոր չէ՝ պայմանավորված մի շարք գործոններով կամ պատճառներով, որոնց թվին առանձնացնում է հետևյալները.

Նախ «դրոշի շուրջ միավորման» տպավորության առաջացումը, ինչպես նաև սանկցիայի օբյեկտ հանդիսացող պետության ինչպես հոգեպես, այնպես էլ տնտեսական առումով նոր պայմաններին հարմարվելու հնարավորությունը, ինչը հաճախ հանգեցնում է քաղաքական էլիտայի շուրջ բնակչության հավաքվելուն՝ ամրապնդելով վերջինիս դիրքը և ազդեցությունը և նույնիսկ ոչ միայն իր երկրում, այլև ամբողջ պշխարիում: Նմանատիպ կարծիք ունեին Ջ. Մեյլը և Ա.Արդիսը:

Որպես հաջորդ գործոն, որը էապես նվազեցնում է սանկցիաների արդյունավետությունը, Գալթունգը նշում է դրանց իրագործման բարդ ընթացակարգը և առաջին հերթին միջազգային տնտեսական հարաբերությունների գերիշխող սուբյեկտների կողմից կիրառվող ընդհանուր մեխանիզմը, որը պայմանավորում է նրանց ռազմավարության անհետևողականությունը և սանկցիայի օբյեկտ պետության առջև մեծ հնարավորություն է ստեղծում հակազդման սեփական միջոցների համար: Ընդ որում՝ Գալթունգի կողմից տեսականորեն ներկայացված այդ հնարավորությունը իր հաստատումը ունեցավ:

Այսպես. 2014թ. Ռուսաստանի էներգետիկ ընկերությունների նկատմամբ զարգացած պետությունների կողմից տնտեսական սանկցիաների կիրառումը հանգեցրեց Եվրոպական միության երկրներ ռուսական հեղուկ գազի արտահանման նվազմանը՝ 2012 թվականի 68,2 մլրդ խորանարդից 2015 թվականին իջնելով 55 մլրդ խորանարդի: 2016 թվականին եվրոպական շուկայում հայտնվեց ԱՄՆ-ից արտահանվող հեղուկ գազը, ընդ որում՝ ամերիկյանը տրանսպորտային ծախսերով պայմանավորված 20 %-ով ավելի թանկ էր ռուսականից (ԱՄՆ 6.29 դոլար 4.86-ի դիմաց նույն միավորի համար):

ԱՄՆ-ից նավթի արտահանումը Եվրոպա ևս զգալի աճեց, ընդ որում՝ կրկին 15-20 %-ով ռուսականից բարձր գնով:

Էներգակիրների գնի բարձրացմամբ պայմանավորված՝ եվրոպական արտադրության, բնակարանային-կոմունալ ծառայությունների գինը ևս աճում է և կաճի, ինչը էականորեն կնվազեցնի եվրոպական տնտեսության մրցունակությունը միջազգային շուկայում:

Գլոբալիզացիայի պայմաններում արագ տեմպերով աճում է պետությունների փոխկապակցվածությունը, շուկայական տնտեսությունն ավելի խոցելի է դառնում՝ սերտորեն միախառնվելով գործընկեր պետությունների տնտեսություններին և ձևավորելով մեկ միասնական, ամբողջական համակարգ: Եվ եթե այդ համակարգի տարրերից մեկը բացասական իրավիճակում հայտնվի, ապա ամբողջ համակարգը դժվարություններ կունենա:

Ժամանակակից իրողության վերլուծությունը

www.artadaradutyjournal.com

հնարավորություն է տալիս առանձնացնել երրորդ գործոնը, որը կրկին էականորեն սանկցիայի արդյունավետությունը նվազեցնում է, այն է՝ տնտեսական կորուստների ձևով բացասական ազդեցությունը ոչ միայն սանկցիայի օբյեկտ պետության վրա, այլևս հենց սանկցիա կիրառող պետությունների վրա, որն էլ ազդում է միջազգային տնտեսության համակարգի վրա: Տնտեսական կապերի խզման, փոխադարձ առևտրի և ներդրումների կրճատման առումով տնտեսական սանկցիաները ավելացնում են միջազգային տնտեսական հարաբերությունների անկայունությունը և անկանխատեսելիությունը, ինչպես նաև իրենց տնտեսական կորուստները կրճատելու միջազգային տնտեսական հարաբերությունների սուբյեկտների ձգտումը:

Քննարկենք 2-րդ տարրերակը՝ «սանկցիաները որպես արտաքին քաղաքականության սիմվոլիկ գործիք»: Այդ տեսակետի ներկայացուցիչները դիտարկում են այդ գործիքը սանկցիայի օբյեկտ հանդիսացող պետությանը, ինչպես նաև միջազգային հանրությանը կոնկրետ նախագուշացում տալու համատեքստում¹⁰: Իրենց ուշադրության կենտրոնում մշակութային, սպորտային և քաղաքական սանկցիաներն են:

Սակայն ժամանակակից պայմաններում արևմտյան երկրների կողմից սանկցիաների կիրառումը հաստատում է, որ աշխարհի պետությունների ազգային տնտեսությունների շարունակվող միաձուլման և փոխազդեցության մեծացման պայմաններում քաղաքական սանկցիաները փոխարինվում են գույքային-տնտեսականով, որոնք նաև քաղաքական ոլորտում են պայքարի միջոցի վերածվում:

Դրա հետ մեկտեղ տնտեսական սանկցիաների հիմնական մասը կազմում է առևտրայինը, ընդ որում՝ սանկցիաներ նախաձեռնող պետությունները Առևտրի համաշխարհային կազմակերպության երկրներն են՝ ԱՄՆ, ԵՄ երկրներ: Աշխարհում տարածում գտած այդ պրակտիկան Առևտրի համաշխարհային կազմակերպության կանոնները խախտում է այդ կերպ խարխրելով այդ կազմակերպության գործունեության հիմունքները: Դա հնարավորություն է տալիս եզրահանգելու, որ տնտեսական սանկցիաները միջազգային տնտեսությունում մրցակցային պայքարի գործիք են՝ նույնիսկ Առևտրի համաշխարհային կազմակերպության երկրների միջև:

Երրորդ մոտեցումը՝ «սանկցիաները կարող են ապահովել դրված նպատակների իրագործումը», նույնպես համախոհներ ունի: Որոշ հեղինակներ կարծում են, որ սանկցիաների կիրառման աշխարհագրության ընդլայնումը, կիրառման թվաքանակի աճով սանկցիաները վերածում է մրցակցային պայքարի գործիքի՝ շրջանցելով Առևտրի համաշխարհային կազմակերպության կանոնները:

Ճապոնացի գիտնական Միյազավան, ով մեծ ներդրում ունի սանկցիաների տեսության մշակման և դրանց արդյունավետության ուսումնասիրության գործում, կարծում է, որ արդյունավետության մակարդակը կախված է երեք գործոնից. միջազգային առևտրից կախվածության մակարդակից (ուղիղ կախվածություն), ազգային տնտեսության զարգացվածության մակարդակից (հակադարձ կախվածություն), սանկցիաների կիրառման գործընթացում սանկցիայի օբյեկտ պետության առևտրային գործընկեր երկրների ներգրավվածությունից: Դրա հետ միասին ենթադրվում է, որ պետությունը միջազգային տնտեսական հարաբերություններում հանդես է գալիս որպես ռացիոնալ գործող սուբյեկտ :

Իհարկե, 20-րդ դարի վերջերին և 21-րդ դարի սկզբներին Իրանի, ինչպես նաև Իրաքի, ՌԴ փորձերը ցույց տվեցին, որ եթե գիսավոր արտաքին տնտեսական գործընկերները տնտեսական սանկցիաներ են կիրառում, ապա պրոգրեսիայով կարող են ավելանալ նաև կորուստները, ընդ որում՝ սանկցիայի կիրառման գործընթացին մասնակցող բոլոր սուբյեկտների համար՝ հատկապես եթե սանկցիայի օբյեկտ պետությունը տնտեսական մեծ պոտենցիալ ունի:

Միևնույն ժամանակ արևմտյան հետազոտողների մի մասը հավաստիացնում է, որ հենց սանկցիաների կիրառման բավական մեծ արդյունավետությունն է դրանց կիրառման թվաքանակի աճը պայմանավորում:

2014-2017թթ. ռուսական գիտական գրականության մեջ ուշադրությունը հրավիրվում է ինչպես գլոբալիզացիայի պայմաններում տնտեսական սանկցիաների կիրառման տեսական կողմի վրա, այնպես էլ արդեն նյութական առումով առանձին երկրների ազգային տնտեսությունների վրա սանկցիաների ազդեցությանը:

Գործող կարծիքների և նյութերի հիման վրա կարելի է ասել, որ գիտական գրականությունը արտահայտում է հեղինակների միասնականությունը սանկցիայի բնութագրման վերաբերյալ՝ տնտեսական ճնշում, հարկադրանքի միջոց, որը մի պետության կամ պետությունների խմբի կողմից ուղղված է մյուսի դեմ՝ վերջինիս հարկադրելու փոխելու իր տնտեսական քաղաքականությունը առավել քիչ կամ զգալի տնտեսական վնաս հասցնելու միջոցով՝ այն ուղղությամբ, որն առավել շահավետ է սանկցիա կիրառող կողմի համար:

Դրա հետ մեկտեղ սանկցիաների կիրառման ժամանակակից պրակտիկան ցույց է տալիս, որ տնտեսական սանկցիաները հարկադրելու գործիքներից վեր են ածվում մրցակցային պայքարի գործիքի բոլոր տնտեսական և քաղաքական հետևանքներով ոչ միայն սանկցիայի օբյեկտ պետության համար, այլև միջազգային ողջ տնտեսու-

թյան, ինչը, ի տարբերություն ռուսական գրականության, արևմտյան հետազոտողների աշխատություններում չի հիշատակվում:

Ռուս և արևմտյան հետազոտողների մոտեցումներում կան տարբերություններ:

Ինչպես երևում է աղյ.1-ից, արևմտյան հեղինակները սանկցիայի հիմնական պատճառ նշում են բազմաթիվ ինքնիշխանությունների առկայությունը, պետությունների միջև թշնամությունը, որը դարեր ի վեր գոյություն ունի և օբյեկտիվ իրականություն է:

Ռուս հեղինակները սանկցիաների խորքային պատճառները բացատրում են որպես սանկցիա կիրառող պետության շահերին չհամապատասխանող քաղաքականության վարում սանկցիայի օբյեկտ պետության կողմից:

Պրակտիկան ցույց է տալիս, որ ժամանակակից տնտեսությունում սանկցիաների հաճախակի կիրառումը կարող է հանգեցնել սանկցիայի օբյեկտ պետության կողմից տնտեսական պատժի, հարկադրանքի ենթարկելու փորձերին, սանկցիա կիրառած պետության նկատմամբ ոչ ցանկալի գործողությունների կիրառմանը և դրանց հետագա կիրառումը նաև մյուս պետությունների կողմից թույլ չտալուն: Իսկ սանկցիա կիրառող պետությունները վճռականություն են արտահայտում իրենց գործողություններով պաշտպանելու իրենց ազգային տնտեսական, քաղաքական, տարածքային շահերը ազգային և միջազգային մակարդակներում: Դրա հետ մեկտեղ սանկցիաները որպես կանոն ուղղված են սանկցիայի օբյեկտ պետության «թույլ կողմեր»-ին՝ բացառությամբ այն ոլորտների, որոնք սանկցիա կիրառող պետության շահերն են սպասարկում:

«Բացարձակ մրցակցության» պայմաններում, որը հետազոտողները բնութագրում են որպես կապիտալի և խոշոր շահույթների ստացման համար պայքարի ուժեղացում, մեկ սուբյեկտի օգուտը մյուսների կորուստներն են¹²: Գլոբալիզացիայի պայմաններում լայն տարածում ստացան մրցակցության ուժային մեթոդները: Դրանց թվում կարող են օգտագործվել այնպիսի տնտեսական մեթոդներ, ինչպիսիք են հումքի շուկայից, վարկերից մրցակցին զրկելը և այլն:

Դրա համատեքստում գալիս ենք եզրահանգման, որ տնտեսական սանկցիաները պետությունների միջև տարբեր ոլորտներում մրցակցային պայքարի ձև են, որոնք պետությունների, առանձին շրջանների սոցիալ-տնտեսական զարգացման ոչ համաչափ զարգացման գլոբալիզացիայի պայմաններում դուրս են գալիս միջազգային շուկա և առավել նվազ ծախսերի շնորհիվ (օրինակ՝ աշխատանք և բնական ռեսուրսներ) շուկայում առավել մրցունակ են դառնում: Ուստի, գլոբալիզացիայի պայմաններում սանկցիաները մրցակցային պայ-

քարի գործիքի են վերածվում:

Հարկ է նշել, որ ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդի՝ ՄԱԿ-ի կանոնադրության 7-րդ գլխին համապատասխան կիրառվող ուժի կիրառման հետ չկապված սանկցիաները օրինական են: Նույնը կարելի է ասել ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդի կողմից թույլատրված առանձին պետությունների կողմից կիրառվող սանկցիաների մասին, եթե այդ թույլտվությունը համապատասխանում է ՄԱԿ-ի կանոնադրության 7-րդ գլխով սահմանված պահանջներին: Նման կերպ պետությունների ինքնիշխանության և գործերին միջամտելու անթույլատրելիության սկզբունքները տնտեսական սանկցիաներ կիրառելու արգելք չեն դառնում, սակայն ամեն դեպքում տնտեսական սանկցիաների օրինականությունը կախված է լինում համաշափության սկզբունքի պահպանումից և մարդու իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմներից: Նույն սկզբունքները վերաբերում են նաև հակազդման միջոցներին: Եթե հակազդման միջոցներ կիրառած պետությունը հակաիրավական արարքների արդյունքում անմիջակամորեն չի տուժել, իրավական վիճակը առավել բարդանում է: Թեև երրորդ պետություններն իրավունք ունեն այլ երկրներին իրենց ստանձնած պարտավորությունները խախտելու համար պատասխանատվության կանչելու, սակայն իրավական դաշտը անորոշ է, այսինքն՝ արգելք կամ թույլտվություն չկա:

Բ. Միջազգային տնտեսության գլոբալիզացիան և վերջինիս ազդեցությունը տնտեսական սանկցիաների արդյունավետության վրա

Միջազգային տնտեսությունը բնութագրվում է սոցիալ-տնտեսական զարգացման անհամաչափությամբ, որի արդյունքն է միջազգային շուկայում պետությունների միջև մրցակցության սրացումը: Միջազգային տնտեսության և առանձին ազգային տնտեսությունների տնտեսական ոչ համաչափ զարգացումը վերջին 45 տարիներին հանգեցրեց նրան, որ զարգացած երկրների տնտեսական գերակայությունը հետզհետե նվազում է, ինչպես երևում է աղյ. 2-ից:

Զարգացած երկրների տնտեսական գերակայության թուլացումը գլոբալիզացիայի պայմաններում դրսևորման մի քանի ձև ունի: Եվ չնայած զարգացած երկրները ներկայումս ևս ապահովում են միջազգային ՀՆԱ-ի 1/2 բաժինը, նրանց մասնաբաժինը կրճատվում է, ինչպես երևում է աղյ. 2-ից և հատկապես առավել արագ՝ 21-րդ դարում: 2017 թվականին 1970 թվականի համեմատությամբ 69,7 %-ից նվազել է 57,7 %-ի: Դրան համապատասխան զարգացող երկրների մասնաբաժինը նույն ժամանակահատվածում երկու անգամ ավելացել է՝ 17,1 %-ից դառնալով 39,7 %:

www.artadaratutyunjournal.com

Եթե զարգացող երկրների ՀՆԱ-ի զարգացման դինամիկան դիտարկենք՝ չներառելով ՉԺՀ-ն, ապա 1970-ից 2017 թվականներին ավելացումը եղել է 14,4 %-ից 24,9%: Դրամային արտահայտությամբ աճը ավելացել է 40,6 անգամ՝ 490,356-ից դառնալով 19,901,938 մլն դոլար:

Ընդհանուր առմամբ միջազգային ՀՆԱ-ն 2017 թվականին 2016 թվականի համեմատությամբ աճել է 5,4 %-ով՝ զարգացած երկրներում 4,9 %-ով, իսկ զարգացող երկրներում՝ բացառելով ՉԺՀ-ն, 5,5 %-ով:

Հետզհետե նվազում է զարգացած երկրների մասնաբաժինը միջազգային առևտրաշրջանառությունում զարգացող երկրների առևտրաշրջանառության աճին համապատասխան՝ բացառությամբ 2015-2017թթ.: Սակայն նշված գործընթացը ոչ գծային է. 1970 թվականին միջազգային առևտրում զարգացած երկրների մասնաբաժինը 76,3 % էր, 2010 թվականին՝ 53,9 %, 2017 թվականին՝ 54,2 %:

Առևտրի միջազգային կազմակերպության փորձագետների գնահատմամբ մոտ 89 զարգացող երկիր 21-րդ դարի առաջին տասնհինգ տարում ավելացրել են իրենք արտաքին առևտրային քվոտան: Դրան նպաստեցին առևտրային արգելքների կրճատումը, կապի և տեղափոխման ծառայությունների գների իջեցումը, զարգացող երկրների՝ հատկապես Հնդկաստանի, Ինդոնեզիայի, Բրազիլիայի, Սինգապուրի, Կորեայի, Նիգերիայի ազդեցությունը միջազգային և տարածաշրջանային մատակարարումների շղթաներում՝ ինչպես միջանկյալ և ներդրումային ապրանքների ներմուծումների, այնպես էլ մշակված ապրանքների արտահանումների առումով:

Այդ միտումը արդիական է ոչ միայն միջազգային առևտրի ոլորտում, այլև կապիտալի միջազգային միգրացիայի գործընթացներում¹³:

Այդ կերպ նկատելի է դառնում զարգացող երկրների մասնաբաժնի ավելացման միտումը համախառն արտադրանքում, միջազգային առևտրում և կապիտալի միջազգային միգրացիայում, թեև այդ գործընթացը հակասական է՝ միջազգային տնտեսության ընդհանուր միտումներին համահունչ: Միջազգային տնտեսական հարաբերությունների այդ ձևերում էլ կիրառվել և կիրառվում են տնտեսական սանկցիաները: Եվ չնայած զարգացած երկրները գերիշխող են միջազգային ֆինանսական համակարգերում, այդ համակարգերի ճգնաժամը ստիպում է զարգացող և անցումային տնտեսությամբ երկրներին փնտրել և ձևավորել այլընտրանքային հնարավորություններ այդ ոլորտում: Հետևաբար, կարելի է խոսել նրա մասին, որ ԱՄՆ-ը և արևմտյան երկրները գլոբալիզացիայի պայմաններում հետզհետե կորցնում են վերահսկողության և միջազգային տնտեսության, առևտրի, կապիտալի միգրացիայի վրա ազդեցության որոշակի մասը: Եվ

հաշվի առնելով, որ տնտեսական սանկցիաների մեծ մասի նախաձեռնողը հենց զարգացած երկրներն են, զարգացող երկրների ներկայությունը և ակտիվությունը ապրանքների, ծառայությունների և կապիտալի միջազգային շուկաներում (և դրան համապատասխան՝ այդ շուկաներում մրցակցության աճը) չէր կարող սանկցիաների կիրառման որակական և քանակական կողմի վրա չանդրադառնալ:

Ըստ էության, 1990-2000-ական թթ. սանկցիաների կիրառման դեպքերի աճը զարգացած երկրների՝ միջազգային տնտեսական համակարգում իրենց գերակայությունը պահպանելու և զարգացնելու, տնտեսական օգուտները և հնարավորությունները կայունացնելու, միջազգային տնտեսական հարաբերությունների այլ սուբյեկտների հաշվին իրենց շահերը պաշտպանելու փորձերի արդյունքն էր: Ընդ որում՝ դա բավականին բարդ է արվել և արվում:

Ընդհանուր առմամբ գլոբալիզացիան նկատելիորեն ազդել է աշխարհում սանկցիաների կիրառման պրակտիկայի, այդ թվում՝ դրանց արդյունավետության վրա, և ձևավորել է դրանց կիրառման առանձնահատկությունների շարք¹⁴: Օրինակ՝ սանկցիաների կիրառման քանակական աճը: Եթե 1950-ական թթ. արձանագրվել էր սանկցիայի կիրառման 15 դեպք, 1960-ական թթ.՝ 20 դեպք, 1970-ական թթ.՝ 37, 1990-ական թթ.՝ 50 դեպք, ապա 2017 թվականին սանկցիաները կիրառվում էին Երկիր մոլորակի 2/3-ը զբաղեցնող երկրների նկատմամբ: Դրա պատճառը «...գլոբալիզացիայի պայմաններում միջազգային տնտեսությունում հակասությունների աճը և սեփական տնտեսական համակարգերը միջազգային ճգնաժամից պաշտպանելու որոշ երկրների ցանկությունն է, քաղաքական անհամաձայնությունները բացահայտում են ինտեգրացիոն գործընթացների հակասությունները: Այդ հակասությունները հետևյալին են հանգում. մի կողմից գլոբալիզացիան՝ որպես օբյեկտիվ գործընթաց, նպաստում է մեկ ամբողջական շուկայական գլոբալ տարածության ձևավորմանը, որում ներգրավված են համաշխարհային տնտեսության բոլոր սուբյեկտները: Մյուս կողմից գլոբալիզացիան հանդես է գալիս որպես տնտեսական քաղաքականության իրականացման որոշակի ձև, որը գերիշխող պետությունների (ԱՄՆ, Եվրոպական միություն), խոշոր անդրազգային կորպորացիաների, միջազգային ֆինանսական և առևտրային կազմակերպությունների (Առևտրի համաշխարհային կազմակերպություն, Արժույթի միջազգային հիմնադրամ) կողմից է իրականացվում և ուղղված է իրենց շահերի սպասարկմանը¹⁵:

Արևմտյան երկրների կողմից արագ զարգացող պետությունների և նրանց կառավարողների դեմ սանկցիաների կիրառման քաղաքականության

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ուժեղացումը, օրինակ՝ Իրանի և ՌԴ-ի դեմ, ըստ մեզ, բացատրվում է միջազգային տնտեսությունում պետական և տարածաշրջանային մակարդակներում սոցիալ-տնտեսական զարգացման ոչ համաչափ լինելով և որպես դրա հետևանք՝ միջազգային շուկաներում մրցակցային պայքարով, միջազգային տնտեսական կազմակերպությունների՝ միջազգային տնտեսությունում արևմտյան երկրների գերիշխող դիրքը և բարձր եկամուտներն (որոնք 20-րդ դարում ապրանքների և կապիտալի արտահանումից էին քաղել) ապահովելուն անգոր լինելով: ԱՄՆ-ի կողմից սանկցիայի թիրախ հանդիսացող պետությունների մեծ մասը օժտված է նավթի և գազի արդյունահանման պոտենցիալով և նավթագազային անդրազգային կորպորացիաների համար հետաքրքրություն է ներկայացնում¹⁶:

Ինչ վերաբերում է սանկցիաների տեսակներին, ապա հարկ է նշել, որ առաջին տնտեսական սանկցիաների կիրառումից ի վեր դրանց քանակն ավելացել է: Սանկցիաների կիրառման փաստն արձանագրվել է պատմաբանների կողմից և վերագրվում է դեռևս մ.թ.ա 423 թվականին, երբ արեւմտացիները արգելեցին մեգարական առևտրականներին¹⁷ մուտք գործել իրենց նավահանգիստներ և առևտուր անել: Սակայն նոր տեսակներ հայտնվելու հիմնական ժամանակաշրջանը 20-րդ դարի վերջ-21-րդ դարի սկիզբն էր: Առյ.3-ում ներկայացված են, թե ինչպիսի սանկցիաներ են կիրառում գերտերությունները՝ ԱՄՆ և ԵՄ երկրներ: Մասնավորապես՝ ներկայացված է ներկայումս կիրառվող սանկցիաների միայն մի մասը: Սանկցիաների բոլոր առանձին տեսակները կարելի է բաժանել 3 խմբի.

1. Համընդգրկուն - դրանք տնտեսական սանկցիաներ են, որոնք ամբողջությամբ արգելափակում են առևտրային և ֆինանսական բոլոր տեսակի գործընթացները, օրինակ՝ Կուբայի տնտեսական էմբարգոն, որը Միացյալ Նահանգների կողմից էր կիրառվել:
2. Ոլորտային - դրանք տնտեսական սանկցիաներ են, որոնք կիրառվում են տնտեսության առանձին ոլորտների կամ առանձին խմբերի դեմ, օրինակ՝ Միացյալ Նահանգների սանկցիաները ռուսական վարկային կազմակերպությունների դեմ:
3. Հասցեական (կետային) - տնտեսական սանկցիաներ, որոնք սահմանափակում են առանձին ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց հետ ֆինանսական և առևտրային գործընթացների իրականացման հնարավորությունը: Հասցեական սանկցիաները առավել հաճախ կիրառվող սանկցիաներն են, որոնք իրականացվում են առանձին ֆիզիկական անձանց մուտքն արգելելով, սպառազինության և ռազմական տեխնիկայի մատակարարման արգելքով:

Գլոբալիզացիան, դիվերսիֆիկացնելով արտահանման և ներկրման շուկաները, աշխարհագրական առումով խթանելով աշխարհի երկրների միջև փոխադարձ կապը և փոխազդեցությունը, սանկցիաների կիրառման արդյունավետությունը դարձնում է առավել բարդ, քանի որ յուրաքանչյուր պետության համար հայտնվում են այլընտրանքներ՝ ապրանքների, ծառայությունների և կապիտալի ներկրման և արտահանման համար: Միջազգային տնտեսության գլոբալ բնույթը զարգացած երկրների համար բարդացնում է առևտրի և ծառայությունների, կապիտալի, մտավոր սեփականության արդյունքների հոսքի նկատմամբ սպահանափակումների կիրառումը և պահպանումը¹⁸: Գլոբալիզացիայի և արտադրության աճը խթանող գործոնների պայմաններում կարող են ձևավորվել նոր արտադրական-իրացման շղթաներ և դրանց օղակներ, այդ թվում՝ առավել կարևոր ճյուղերում: Օրինակ՝ Իրանի Իսլամական Հանրապետության արտաքին առևտրի աշխարհագրական բազմազանության շնորհիվ էականորեն մեղմվեցին սանկցիաների բացասական հետևանքները իր ազգային տնտեսության վրա:

Մյուս կողմից գլոբալիզացիայի ֆինանսական, նորարարական և տեղեկատվական բաղադրիչները թույլ են տալիս առավել հեշտ վերահսկել միջազգային վճարումները և ֆինանսական հոսքերը, ինչը զարգացած երկրներին՝ պահեստային վայրուտաների տերերին, հնարավորություն է տալիս խառնվելու միջազգային տնտեսության ֆինանսական և մյուս ոլորտներին և արգելափակել առևտրային գործընթացները ֆինանսական ոլորտի միջոցով:

Բացի այդ, պետությունները փորձում են սանկցիաների կիրառմանը մասնակից դարձնել հնարավորինս շատ թվով պետությունների և կազմակերպությունների: Օրինակ՝ եթե 20-րդ դարում սանկցիաները կիրառվում էին ԱՄՆ-ի կողմից միայն, ապա 21-րդ դարում արդեն ԱՄՆ-ը ձգտում է սանկցիայի կիրառման գործընթացը համաշխարհային դարձնել՝ ներգրավելով նաև միջազգային կազմակերպությունների, ինչպիսին են ՄԱԿ-ը, Արժույթի միջազգային հիմնադրամը, Համաշխարհային բանկը, Առևտրի համաշխարհային կազմակերպությունը, որպեսզի վերջիններս ևս սանկցիա կիրառեն սանկցիայի օբյեկտի նկատմամբ:

Գոյություն ունեն նաև այլ օրինակներ: ՉԺՀ-ը, կիրառելով տնտեսական սանկցիաներ, ինքնուրույն է գործում և այդ գործընթացում չի ներգրավում միջազգային տնտեսական հարաբերությունների այլ սուբյեկտների, ինչը նշել են մի շարք հեղինակներ իրենց աշխատություններում: Օրինակ՝ 2012 թվականի զարմանն այն բանից հետո, երբ Սինծիան-ույղուրական ինքնիշխան շրջանի ազգային կառավարության նախագահ Նուր Բերին հանրայնացրեց ույղուրական տեռորիստների և

www.artadaratutyunjournal.com

Պակիստանի միջև սերտ կապը, հետ կանչվեց Իրան-Պակիստան գազամուղի ֆինանսավորման չինական առաջարկը՝ Նման կերպ են վարվում մաս աշխարհի այլ երկրներ, ինչ արդյունքում կարող ենք եզրակացնել, որ այս կամ այն երկրի նկատմամբ սանկցիաների կիրառման համընդհանուր մոտեցման ձևավորումը օբյեկտիվորեն անհնար է, քանի որ բազմաթիվ տնտեսվարող բազմաթիվ սուբյեկտների շահերին հակասում է: Օրինակ՝ չնայած ԵՄ երկրների կոչերին՝ Լատինական Ամերիկայի երկրներն ակտիվացրին Ռուսաստանի Դաշնության հետ համագործակցությունը պարենի և գյուղատնտեսական հումքի արտահանման ոլորտում: Ինչպես ցույց է տալիս պրակտիկան, առավել հաճախ են տարածայնություններ առաջանում դաշնակիցների միջև սանկցիաների կիրառման գործընթացում:

Դրա հետ կապված կարելի է առանձնացնել գլոբալիզացիայի պայմաններում սանկցիաների կիրառման ևս մեկ առանձնահատկություն, այն է՝ սանկցիաների կիրառման գործընթացում միջազգային ընդհանուր մեխանիզմի և իրավական հիմքերի բացակայությունը: Իսկ այդ մեխանիզմի բացակայությունը միջազգային տնտեսական կազմակերպությունների կողմից պահպանվող միջազգային տնտեսական համակարգի վրա է ազդում:

Մինչ ռուս-ուկրաինական պատերազմը թեև ԱՄՆ-ը և Եվրոպական միության երկրները փորձեցին հնարավորինս նույնաման դարձնել ՌԴ նկատմամբ իրենց կողմից կիրառվող սանկցիաների կիրառման գործընթացները, միևնույն է, ԱՄՆ և Եվրոպական միության կիրառած սանկցիաների միջև գոյություն ունեն մի շարք տեխնիկական տարբերություններ: Առավել ակնառու տարբերություններից է ԵՄ սանկցիաների պայմաններում պայմանագրերի կատարման շարունակականության ապահովումը, ինչը հնարավորություն է տալիս Եվրոպական միության ընկերություններին շարունակել կատարել մինչև սանկցիաների կիրառումը կնքված պայմանագրերը: Դա թույլ է տվել եվրոպական էներգետիկ ընկերություններին, օրինակ՝ Էնթ, շարունակելու 2014 թվականից առաջ սկսված նավթային ծրագրերի ուղղությամբ ակտիվ աշխատանքը՝ ի տարբերություն ԱՄՆ ընկերությունների, որոնք ստիպված եղան դադարեցնելու ռուսական ստորջրյա, թերթաբարային նավթի մշակումներին իրենց մասնակցությունը՝:

Որպես առանձնահատկություն՝ կարելի է նշել մասնակցիաների խախտման համար սանկցիանախաձեռնած պետության կողմից պատասխանատվության միջոցի կիրառումը: Պատժի առավել խիստ մեթոդներ են մշակված ԱՄՆ-ում, ընդ որում՝ այն տարածվում է ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին կոնտրագենտների վրա: Եթե խոսքը վերաբերում է քաղաքացիաիրավական պատասխա-

նատվությանը, ապա 250 հազար ԱՄՆ դոլար կամ պայմանագրի գնի կրկնապատիկը, քրեաիրավականի դեպքում՝ 1 մլն դոլար կամ ազատազրկում՝ մինչև 20 տարի ժամկետով, վարչական ներգործության միջոցները կարող են ենթադրել օտարերկրյա ընկերություններին ԱՄՆ-ի կամ ԱՄՆ անձանց մասնակցությամբ առևտրային գործընթացներին մասնակցելուց զրկելը:

2012 թվականին բրիտանական բանկ HSBC-ն վճարեց 1,92 մլրդ դոլար տուգանք ԱՄՆ-ին Իրանի, Լիբիայի, Բիրմայի և Սուդանի փոխանցումների հետ կապված, իսկ այդ երկրները տարբեր պատճառներով (ահաբեկչության ֆինանսավորում, մարդու իրավունքների խախտումներ և այլն) ԱՄՆ սանկցիաների ազդեցության տակ էին գտնվում²⁰: 2014 թվականին ֆրանսիական ամենախոշոր բանկը ԱՄՆ-ին վճարեց 8,97 մլրդ դոլար տուգանք՝ Կուբայի, Իրանի և Սուդանի դեմ կիրառված սանկցիայի ռեժիմը խախտելու համար²¹:

Եզրակացություն

Ամփոփելով շարադրվածը՝ կարող ենք եզրահանգել, որ սանկցիաները, թեև միջազգային տնտեսական հարաբերություններում կիրառվող ներգործության միջոցներ են և կիրառվում են հարյուրամյակներ, սակայն միջազգային տնտեսության զարգացման ամեն փուլում ունեն որոշակի առանձնահատկություններ: Գլոբալիզացիայի պայմաններում որպես առանձնահատկություն կարելի է նշել քանակական աճը, արդյունքին հասնելու բարդ լինելը, կոլեկտիվ բնույթը, դրանց կիրառման մեխանիզմների և իրավական հիմքերի բացակայությունը: Գլոբալիզացիայի պայմաններում սանկցիաները վերածվում են զարգացած երկրների և զարգացող, անցումային տնտեսությամբ երկրների միջև մրցակցային պայքարի գործիքի՝ հատկապես 21-րդ դարում, երբ Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո զարգացած երկրների կողմից ձևավորված համաշխարհային տնտեսական կառուցվածքները, այդ թվում՝ Առևտրի համաշխարհային կազմակերպությունը, չեն կարողանում ապահովել իրենց բացառիկ գերիշխող դիրքը համաշխարհային տնտեսական համակարգում:

Նաև առանձին սուբյեկտների կողմից սանկցիաներին հակազդելու ուժեղացման միտում է նկատվում, ինչը «ընդգրկվում է» սանկցիայի՝ գլոբալիզացիայի և զարգացման անհամաչափության խորացման պայմաններում «մրցակցային պայքարի ձև» լինելու սահմանման մեջ:

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Աղյուսակ 1

	Արևմտյան մտտեցում	Ռուսական մտտեցում
Մանկցիաների էությունը	Տնտեսական ներգործության միջոց, հարկադրանքի քաղաքական և տնտեսական գործիք	
Նախաձեռնողը	Պետությունը կամ պետությունների խումբը	
Պատճառը	Բազմաթիվ ինքնիշխան պետությունների առկայությունը և պետությունների միջև թշնամությունը	Մանկցիա կիրառող պետության շահերին հակասող քաղաքականության իրականացումը սանկցիայի օբյեկտ պետության կողմից
Նպատակը	Մանկցիայի օբյեկտ պետությանը հարկադրել փոխելու իր ներքին և կամ արտաքին քաղաքականությունը իր տնտեսությանը վնաս պատճառելու եղանակով	
Ուղղվածությունը	Առևտուր, ֆինանսներ, արդյունաբերություն, կորպորացիաներ, ֆիզիկական անձինք	

Համաշխարհային ՀՆԱ և համաշխարհային առևտրաշրջանառության ծավալներ¹

Աղյուսակ 2

Թվական	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2016	2017
ՀՆԱ								
Աշխարհ	3 399 504	12 273 690	22 951 417	33 299 310	65 644 956	74 176 854	76 349 410	80 439 243
Զարգացած երկրներ	2 369 204	8 541 017	18 068 279	25 690 049	41 842 528	43 188 882	44 234 022	46 389 382
Մասնաբաժինը համաշխարհային ՀՆԱ-ում, %	69,7	69,6	78,7	77,1	63,7	58,2	57,9	57,67
Զարգացող երկրներ, այդ թվում՝ ՉԺՀ	580 006	2 720 475	4 005 345	7 233 710	21 693 380	29 044 469	30 243 155	31 917 658
ՉԺՀ	89 650	305 346	398 624	1 214 915	6 066 351	11 158 457	11 382 057	12 015 720
Զարգացող երկրներ (բացառությամբ ՉԺՀ)	490 356	2 415 129	3 606 721	6 018 795	15 627 029	17 886 012	18 861 098	19 901 938
Անցումային տնտեսությամբ երկրներ	450 295	1 012 198	877 793	375 551	2 109 048	1 943 503	1 872 234	2 132 203
Մասնաբաժինը համաշխարհային ՀՆԱ-ում, %	13,2	8,2	3,8	1,1	3,2	2,6	2,5	2,7
Առևտրաշրջանառություն								
Աշխարհ	318 153	2 050 129	3 495 675	6 452 318	15 302 138	33 158 213	32 097 863	35 700 386
Զարգացած երկրներ	242 849	1 356 329	2 534 230	4 243 212	8 254 560	17 901 955	17 711 396	19 339 613
Մասնաբաժինը համաշխարհային առևտրաշրջանառությունում	76,3	66,2	72,5	65,8	53,9	4,0	55,2	54,2
Զարգացող երկրներ, այդ թվում՝ ՉԺՀ	60 825	608 323	843 068	2 059 532	6 438 434	14 350 067	13 565 946	15 361 338
ՉԺՀ	4 586	38 040	115 436	474 227	2 974 001	3 953 034	3 685 592	4 107 163
Զարգացող երկրներ՝ բացառությամբ ՉԺՀ	56 239	570 283	727 632	1 585 305	3 464 433	10 397 033	9 880 354	11 254 175
Անցումային տնտեսությամբ երկրներ	14 479	85 478	118 378	149 573	609 145	906 190	820 521	999 436
Մասնաբաժինը համաշխարհային առևտրաշրջանառությունում	4,6	4,2	3,4	2,3	4,0	2,7	2,6	2,8

¹ Տե՛ս <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96> (մուտք 19.08.2023թ.)

ԱՄՆ և ԵՄ կողմից կիրառվող սանկցիաների մի մասը¹

Աղյուսակ 3

ԱՄՆ	ԵՄ երկրներ
1. Սուտքի արգելք	
Լիբիա, Իրան, Բոսնիա և Հերցեգովինա, Ռուսաստան, Վենեսուելա	Լիբիա, Սուդան, Հարավային Կորեա, Գվինեա, Իրան, Սիրիա, Բոսնիա և Հերցեգովինա, Կոնգո, Ռուսաստան, Մոլդովա, Եմեն, Զիմբաբվե, Բուրունդի, Կոտ դ'Իվուար, Կենտրոնական Աֆրիկյան Հանրապետություն,
2. Ջենքի և ռազմական տեխնիկայի մատակարարման արգելք	
Հարավային Սուդան	Լիբիա, Մյանմա, Սոմալի, Սուդան, Հարավային Սուդան, Իրաք, Լիբիա, Լիբանան, Լիբերիա, Էրիթրեա, Սիրիա, Բելառուս, Կենտրոնական Աֆրիկյան Հանրապետություն, Չինաստան, Կոտ դ'Իվուար, Կոնգո, Ռուսաստան, Զիմբաբվե
3. Ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց գույքային ակտիվների սառեցում	
Լիբիա, Սոմալի, Սուդան, Հարավային Սուդան, Իրաք, Լիբանան, Լիբերիա, Իրան, Բուրունդի, Կենտրոնական Աֆրիկյան Հանրապետություն, Հյուսիսային Կորեա, Ռուսաստան, Կոնգո, Կոտ դ'Իվուար, Եմեն, Զիմբաբվե, Վենեսուելա	Բոսնիա և Հերցեգովինա, Եգիպտոս
4. Հաշիվների սառեցում	
Սիրիա, Բելառուս, Բոսնիա և Հերցեգովինա, Ռուսաստան, Սերբիա, Չեռնոգորիա	Լիբիա, Սուդան, Հարավային Կորեա, Իրաք, Էրիթրեա, Գվինեա, Գվինեա-Բիսաու, Իրան, Սիրիա, Բելառուս, Բոսնիա և Հերցեգովինա, Բուրունդի, Կենտրոնական Աֆրիկյան Հանրապետություն, Հյուսիսային Կորեա, Կոնգո, Կոտ դ'Իվուար, Ռուսաստան, Եգիպտոս, Եմեն
5. Առևտրի վրա սահմանափակում	
Սուդան, Իրաք	Իրաք, Սիրիա, Հյուսիսային Կորեա, Ռուսաստան
6. Ֆինանսական օգնություն ցուցաբերելու և ներդրումների արգելք	
Մյանմա, Սիրիա, Ռուսաստան, Կուբա	Հյուսիսային Կորեա
7. Թանկարժեք մետաղների ներմուծման արգելք	
Հյուսիսային Կորեա	
8. Գործարքներ կատարելու արգելք	
Լիբիա, Մյանմա, Սուդան, Իրան, Սիրիա	Չկա
9. Պահանջների բավարարման արգելք	
Չկա	Հայիթի, Կենտրոնական Աֆրիկյան Հանրապետություն, Սերբիա, Չեռնոգորիա
10. Էներգետիկ սեկտորի համար ապրանքների ներկրման և արտահանման արգելք	
Սիրիա	Իրան, Սիրիա, Ռուսաստան
11. Միջուկային արդյունաբերության համար ապրանքների արտահանման արգելք	
Իրան	Իրան
12. Տեխնոլոգիաների արտահանման արգելք	
Ռուսաստան	Հյուսիսային Կորեա, Ռուսաստան

¹ Տե՛ս <https://csreports.congress.gov/> (մուտք 20.08.2023թ.)

- ¹ Տի՛ւ, Гусаков Н.П., Шкваря Л.В., Влияние мировой экономики на развитие межстрановых торгово-экономических отношений в условиях глобализации // Научное обозрение, N 1, 2011թ., էջ 3-17:
- ² Տի՛ւ, Гусаков Н.П., Внешнеэкономическая взаимозависимость в системе категорий современного мирового хозяйства. / Интеграция России в мировую экономику, Москва, РУДН, 2009թ., էջ 11:
- ³ Տի՛ւ, Melanina M., The Role of Sanctions in Modern Conditions of Globalization and their Impact on the Russian Economy // The Genesis of Genius, N 1, 2016թ. էջ 6-19:
- ⁴ Տի՛ւ, Кайгородов-Хамошин Р.А., Экономические санкции в мировой экономике и их эффективность в условиях глобализации // Экономика и предпринимательство, N 12-1 (77-1), 2016թ., էջ 161-164:
- ⁵ Տի՛ւ, Brzezinski Z., Between Two Ages: America's Role in the Technotronic Era, New York, 1970թ., էջ 282:
- ⁶ Տի՛ւ, Galtung J., On the Effects of International Economic Sanctions. With Examples from the Case of Rhodesia // World Politics, Volume 19, N 3, 1967թ., էջ 386:
- ⁷ Տի՛ւ, Galtung J., On the Effects of International Economic Sanctions. With Examples from the Case of Rhodesia // World Politics, Volume 19, N 3, 1967թ., էջ 386:
- ⁸ Տի՛ւ, Mayall J., The sanctions problem in international economic relations: Reflections in the light of recent experience. // International Affairs, N 60, 1984թ., էջ 631-642.
- ⁹ Տի՛ւ, Addis A., Economic Sanctions and the Problem on Evil // Human Rights Quarterly, N 25, 2003թ., էջ 573-623.
- ¹⁰ Տի՛ւ, Berman N., Berthou A., Hericourt J., Export dynamics and sales at home. // Journal of International Economics 96(2) 298-310, 2015թ.:
- ¹¹ Տի՛ւ, Miyagawa M., Do Economic Sanctions Work? New York: St. Martin's Press, 1992թ., էջ 24-60:
- ¹² Տի՛ւ, Хайек Ф. Конкуренция как процедура открытия. // Мировая экономика и международные отношения, N 12, 1989թ., էջ 10:
- ¹³ Տի՛ւ, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96> (մուտք՝ 19.08.2023թ.)
- ¹⁴ Տի՛ւ, Кайгородов-Хамошин Р.А., Экономические санкции в мировой экономике и их эффективность в условиях глобализации // Экономика и предпринимательство, N 121 (77-1) 2016թ., էջ 161-164:
- ¹⁵ Տի՛ւ, Меланьина М.В., Экономические санкции в условиях глобализации // Проблемы современной науки и образования, 2016թ. էջ 60-63:
- ¹⁶ Տի՛ւ, Редько Т.И., Осуществление нефтегазовой деятельности в Исламской Республике Иран в условиях режима экономических санкций США // Нефть, газ и право, N 4, 2013թ. էջ 51-54:
- ¹⁷ Մեղանկարի ձևի հոնմաստատվի քաղաք պետությունն էր (քվիս), որը գտնվել է Արեւիքի մերձափայրում:
- ¹⁸ Տի՛ւ, Кайгородов-Хамошин Р.А., Экономические санкции в мировой экономике и их эффективность в условиях глобализации // Экономика и предпринимательство, N 121 (77-1) 2016թ., էջ 161-164:
- ¹⁹ Տի՛ւ, Никитин Н.А., Рыжов И.В., Кротов А.Е. Экономические санкции в международных отношениях: история применения, анализ их результативности и последствий // Экономика и предпринимательство 8 (73), 2016թ., էջ 123-128:
- ²⁰ Տի՛ւ, Меланьина М.В., Экономические санкции в условиях глобализации // Проблемы современной науки и образования 12 (54), 2016թ., էջ 60-63:
- ²¹ Տի՛ւ, Nevskaya A., Russia-EU economic relations: Assessing two years of sanctions, <http://www.russia-direct.org/analysis/russia-eu-economic-relations-assessing-two-years-> (մուտք՝ 22.08.2023թ.):
- ²² Տի՛ւ, <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/george-osborne-intervened-in-hsbc-money-laundering-prob-e-report-says-a7132171.html> (մուտք՝ 24.07.2023թ.):
- ²³ Տի՛ւ, <https://ria.ru/20140701/1014215242.html> (մուտք՝ 24.07.2023թ.):
- ²⁴ Տի՛ւ, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96> (մուտք՝ 19.08.2023թ.)
- ²⁵ Տի՛ւ, <https://crsreports.congress.gov/> (մուտք՝ 20.08.2023թ.)

Գրականության ցանկ

1. Гусаков Н.П., Шкваря Л.В. Влияние мировой экономики на развитие межстрановых торгово-экономических отношений в условиях глобализации // Научное обозрение N 1, 2011.
Gusakov N.P., Shkvarya L.V. The influence of the world economy on the development of international trade and economic relations in the context of globalization //Scientific review N 1, 2011 (In Russian).
2. Гусаков Н.П. Внешнеэкономическая взаимозависимость в системе категорий современного мирового хозяйства. / Интеграция России в мировую экономику, Москва, 2009.
Gusakov N.P., External economic interdependence in the system of categories of the modern world economy. / Integration of Russia into the world economy, Moscow, 2009 (In Russian).
3. Кайгородов-Хамошин Р.А., Экономические санкции в мировой экономике и их эффективность в условиях глобализации // Экономика и предпринимательство, N 12-1 (77-1), 2016.
Kaigorodov-Khamoshin R.A., Economic sanctions in the world economy and their effectiveness in the conditions of globalization // Economics and Entrepreneurship, N 12-1 (77-1), 2016 (In Russian).
4. Хайек Ф., Конкуренция как процедура открытия. // Мировая экономика и международные отношения, N 12,

- 1989).
- Hayek F., Competition as an opening procedure. // World economy and international relations, N12, 1989 (In Russian).
5. Меланьяна М.В. Экономические санкции в условиях глобализации // Проблемы современной науки и образования, 2016.
- Melanina M.V. Economic sanctions in the conditions of globalization // Problems of modern science and education, 2016 (In Russian).
6. Редько Т.И. Осуществление нефтегазовой деятельности в Исламской Республике Иран в условиях режима экономических санкций США // Нефть, газ и право, N 4, 2013.
- Redko T.I. Implementation of oil and gas activities in the Islamic Republic of Iran under the conditions of the US economic sanctions regime // Oil, gas and law, N 4, 2013 (In Russian).
7. Никитин Н.А., Рыжов И.В., Кротов А.Е. Экономические санкции в международных отношениях: история применения, анализ их результативности и последствий // Экономика и предпринимательство 8 (73), 2016.
- Nikitin N.A., Rijov I.V., Krotov A.E. Economic sanctions in international relations. история применения, Анализ их ответственности и последствий // Economy and Entrepreneurship, 2016 (In Russian)
8. Addis A. Economic Sanctions and the Problem on Evil // Human Rights Quarterly, N 25, 2003.
9. Berman N., Berthou A., Hericourt J. Export dynamics and sales at home. // Journal of International Economics 96(2), 298-310, 2015.
10. Brzezinski Z. Between Two Ages: America's Role in the Technotronic Era, New York, 1970.
11. Galtung J. On the Effects of International Economic Sanctions. With Examples from the Case of Rhodesia // World Politics, Volume 19, N 3, 1967.
12. Mayall J. The sanctions problem in international economic relations: Reflections in the light of recent experience. // International Affairs, N 60, 1984.
13. Melanina M. The Role of Sanctions in Modern Conditions of Globalization and their Impact on the Russian Economy // The Genesis of Genius, N 1, 2016.
14. Miyagawa M. Do Economic Sanctions Work? New York: St. Martin's Press, 1992.
15. <http://www.russia-direct.org/analysis/russia-eu-economic-relations-assessing-two-years-> (վերջին այցելումը՝ 22.08.2023թ.):
16. [https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/george-osborne-intervened-in-hsbc-money-laundering-prob e-report-says-a7132171.html](https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/george-osborne-intervened-in-hsbc-money-laundering-prob-e-report-says-a7132171.html) (վերջին այցելումը՝ 24.07.2023թ.):
17. <https://ria.ru/20140701/1014215242.html> (վերջին այցելումը՝ 24.07.2023թ.):
18. <https://crsreports.congress.gov/> (վերջին այցելումը՝ 20.08.2023թ.)
19. <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96> (վերջին այցելումը՝ 19.08.2023թ.):

Филиана Беллуян

Прокурор Управления по защите государственных интересов Генеральной прокуратуры РА
Юридический факультет ЕГУ,
Кафедра европейского и международного права

РЕЗЮМЕ

Теоретические и практические аспекты применения экономических санкций в международных экономических отношениях

В работе освещены причины применения экономических санкций, сферы применения и их последствия. Теоретические и практические проблемы применения санкций в международных экономических отношениях со второй половины XX века до начала XXI века, а также усиление санкционной политики западных стран в отношении быстро развивающихся стран, а также проблемы возникающие в этой области, были исследованы и проанализированы.

Вопросы, поднятые в работе и анализ, важны, учитывая тот факт, что экономические санкции в условиях глобализации наносят вред не только экономике санкционированного государства, но и мировой экономике, поэтому подчеркивается специфика применения санкций. имеет важное значение с точки зрения сохранения национальной экономики и определения основных направлений экономической политики.

В условиях глобализации среди особенностей санкций можно выделить количественный рост, рост

трудностей в достижении эффекта, коллективный характер, отсутствие механизма и правовых основ их применения. В условиях глобализации санкции превращаются в инструмент конкурентной борьбы между развитыми странами и развивающимися государствами и странами с переходной экономикой, особенно в XXI веке, когда созданные ими после второй мировой войны глобальные экономические структуры, и прежде всего ВТО, не могут уже обеспечить им безусловно лидирующего положения в системе мирового хозяйства.

Ключевые слова: *Экономические санкции, развитые страны, развивающиеся страны, страны с переходной экономикой, глобализация.*

Filiana Belluyan

Prosecutor, Department for the Protection of State Interests,
Prosecutor General's Office of the Republic of Armenia
YSU Faculty of Law,
Department of European and International Law

SUMMARY

Theoretical and practical aspects of the application of economic sanctions in international economic relations

The work highlights the reasons for the application of economic sanctions, the areas of application and their consequences. The theoretical and practical problems of the application of sanctions in international economic relations from the second half of the 20th century to the beginning of the 21st century, as well as the strengthening of the sanctioned policy of Western countries against rapidly developing countries, and the problems arising in this field, have been researched and analyzed.

The issues raised in the work and the analysis are important, taking into account that economic sanctions in the conditions of globalization harm not only the economy of the sanctioned state, but also the international economy, therefore highlighting the specifics of the application of sanctions is important from the point of view of preserving the national economy and determining the main directions of economic policy. :

In the conditions of globalization, the quantitative increase, the complexity of achieving the result, the collective nature, the lack of mechanisms and legal bases for their application can be noted as a feature of sanctions.

In the context of globalization, sanctions are turning into a tool of competitive struggle between developed countries and developing countries with economies in transition, especially in the 21st century, when the global economic structures formed by developed countries after the Second World War, including the World Trade Organization, are unable to ensure their exclusive dominance, position in the world economic system.

Key words: *Economic sanctions, developed countries, developing countries, countries with economies in transition, globalization.*

Բնագիրը ներկայացվել է 17.11.2025թ.
Ընդունվել է տպագրության 20.11.25թ.